

УДК 331.3

В.О. Чувардинський, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Інноваційні чинники розвитку ринку праці в умовах трансформаційних змін

У статті досліджено інноваційні чинники розвитку ринку праці; проаналізовано специфіку їх дії в умовах трансформаційних змін; визначено передумови розвитку інноваційної моделі зайнятості, що стосуються зміни характеру праці, трансформації змісту соціально-трудових відносин, типів та форм зайнятості; обґрунтовано виклики реалізації інноваційних чинників розвитку ринку праці в умовах трансформаційних змін, запропоновано напрями мобілізації резервів реалізації інноваційних чинників розвитку ринку праці.

інноваційні чинники розвитку ринку праці, готовність до сприйняття інновацій, інноваційна модель зайнятості, трансформаційні зміни

В.А. Чувардинский, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

Инновационные факторы развития рынка труда в условиях трансформационных изменений

В статье исследованы инновационные факторы развития рынка труда, проанализирована специфика их действия в условиях трансформационных изменений; определены предпосылки развития инновационной модели занятости, которые относятся к изменению характера труда, трансформации содержания социально-трудовых отношений, типов и форм занятости; обоснованы вызовы реализации инновационных факторов развития рынка труда в условиях трансформационных изменений; предложено направления мобилизации резервов реализации инновационных факторов развития рынка труда.

инновационные факторы развития рынка труда, готовность к восприятию инноваций, инновационная модель занятости, трансформационные изменения

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світового економічного простору підвищення ефективності національних економік можливе на основі технологічного оновлення виробництва, стимулювання запровадження інновацій, спрямованих на забезпечення зростання конкурентоспроможності продукції. Реалізація цих завдань залежить не тільки від темпів структурних реформ, але й ступеню готовності економіки та суспільства до модернізаційних змін, трансформації суспільних відносин. Відповідно, це обумовлює необхідність здійснення трансформаційних змін на ринку праці, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності робочої сили, створення умов для розвитку творчого, креативного характеру праці.

Трансформаційні зміни на ринку праці, у першу чергу, призводять до посилення ролі творчих компонентів у змісті та характері праці, що визначає специфіку розвитку сфери соціально-трудових відносин. Разом з тим, в результаті здійснення трансформаційних змін на ринку праці суттєво видозмінюються форми та види зайнятості. При цьому наслідки реалізації цих змін зайнятості можуть мати як позитивний, так і негативний характер на розвиток людського потенціалу (залежно від ефективності та результативності структурних реформ, ступеню впливу інноваційних складових суспільного прогресу). Саме тому актуальним стає визначення ролі інноваційних чинників у забезпечення розвитку ринку праці в умовах трансформаційних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що в умовах посилення міжнародної конкурентної боротьби роль інноваційних чинників у забезпеченні зростання конкурентоспроможності національних економік та, відповідно, покращенні якості людського розвитку суттєво збільшується. Серед вітчизняних науковців, які досліджують проблеми взаємозв'язку між конкурентоспроможністю національних економік, людським розвитком та розвиненістю ринку праці, слід відзначити В.І. Герасимчука [1], О.А. Грیشнову [5], А.І. Ігнатюк [2], А.М. Колота [13], О.М. Левченка [8], Е.М. Лібанову [9], І.Л. Петрову [14], В.М. Петюха [11], М.В. Семикіну [7] інших. Разом з тим, аналіз наукових досліджень свідчить, що дотепер проблеми впливу інноваційних чинників на розвиток ринку праці залишаються недостатньо дослідженими. Це підтверджує необхідність дослідження специфіки впливу інноваційних чинників на динаміку та структуру розвитку ринку праці в умовах трансформаційних змін з урахуванням посилення тенденцій глобалізації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження ролі інноваційних чинників у забезпеченні розвитку ринку праці, визначення специфіки впливу інноваційних чинників в умовах трансформаційних змін, що супроводжується посиленням тенденцій глобалізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації світової економіки під впливом науково-технічного прогресу, посилення значення високотехнологічних та інформаційних послуг відбувається поступова видозміна структури суспільного виробництва. При цьому поширення масштабів та прискорення темпів впровадження нових технологій у глобальному економічному просторі суттєво впливає не тільки на структуру світової економіки, але й динаміку та структуру розвитку ринку праці. Збільшення впливу транснаціональних корпорацій, що використовують можливості глобалізації, проявляється через отримання конкурентних переваг від посилення спеціалізації виробництва, поглиблення розподілу праці, збільшення можливостей використання ресурсного потенціалу окремих країн. Науково-технічний прогрес забезпечив можливості для залучення до міжнародного розподілу праці територіально віддалених один від одного учасників, які спеціалізуються на виконанні регламентованих функцій та операцій, на основі використання інноваційних технологій.

Разом з тим, країни, які спеціалізуються на використанні конкурентних переваг ресурсного, а не інноваційного типу, утримують нижчі щабелі світового рейтингу конкурентоспроможності. Саме тому можливості нарощення конкурентного потенціалу країн в умовах глобалізації залежать від ефективності трансформації ресурсної моделі економіки до інноваційної моделі, яка базується на знаннях, покращення якості людського чинника розвитку. Поступова переорієнтація розвинених економік на використання наукоємних та інтелектуалоємних технологій потребує залучення більш освіченої, конкурентоспроможної робочої сили, здатної до сприйняття та освоєння сучасних знань. На думку В.І. Герасимчука, саме ринкова модель економіки, глобалізація, технологічний прогрес, перехід від індустріальних до інформаційних технологій визначають трансформаційні зміни зайнятості, що призводить до формування нових галузевих, секторальних пропорцій у зайнятості, а також розширення сфери прикладання висококваліфікованої, інтелектуальної праці [3, с. 112]. Це обумовлює посилення значення інноваційних чинників розвитку ринку праці для забезпечення більш ефективного використання людського потенціалу країн.

Дослідження рейтингу конкурентоспроможності країн (за методологією World Economic Forum) свідчить, що в сучасних умовах посилюється значення використання не тільки базових компонентів конкурентоспроможності (інституцій, інфраструктури, макроекономічного середовища, стану здоров'я та початкової освіти), чинників

ефективності (вищої освіти та профпідготовки, розвитку товарних ринків, ефективності ринку праці, розвиненості фінансових ринків, ефекту масштабу ринків, технологічної готовності), але й мобілізації чинників інноваційності, пов'язаних з розвитком бізнес середовища та поширенням інновацій [15].

Реалізація базових чинників забезпечення конкурентоспроможності країн в умовах глобалізації передбачає можливості забезпечення макроекономічної стабілізації, розвитку інфраструктури, покращення якості життя населення. Разом з тим, суттєвим чином на можливості інноваційного розвитку країн впливають демографічні чинники (народжуваність, очікувана тривалість життя), стан здоров'я населення (вплив втрат населення працездатного віку від інфекційних захворювань). В умовах постаріння населення, звуження демографічного базис відтворення робочої сили, саме покращення стану здоров'я населення, поширення здоров'язбережувючих поведінкових стратегій населення та підвищення ефективності державної політики щодо охорони здоров'я виступають необхідною передумовою підвищення рівня його економічної активності, можливостей використання інноваційних технологій. Також суттєвим чином впливають на посилення інноваційних тенденцій розвитку країн чинники ефективності конкурентоспроможності, пов'язані з розвитком системи вищої освіти та профпідготовки, розвиненістю ринку праці, забезпеченням технологічної готовності до інновацій.

Не менш важливими для забезпечення зростання конкурентоспроможності національних економік виступають інноваційні чинники розвитку, які безпосередньо впливатимуть на посилення інноваційності економіки. Це стосується використання сучасних технологій у виробничих процесах, рівня освоєння технологій фірмами, налагодження співробітництва між університетами та виробництвом. Однак без належної якості освітньої системи, розвитку системи підготовки кадрів, покращення якості менеджменту неможливий перехід економіки на інноваційні засади. Загалом, міжнародні порівняння рейтингу конкурентоспроможності національних економік (за оцінкою експертів World Economic Forum) свідчать, що розвиток сучасних економік усе більшою мірою визначається впливом інноваційних чинників, що обумовлюють зростання рівня їх конкурентоспроможності (рис. 1). Зокрема, найвищою конкурентоспроможністю відзначаються країни, які реалізують можливості для інноваційного розвитку саме на основі підвищення інноваційної активності компаній, налагодження співробітництва між наукою та виробництвом, поліпшення якості освіти, стимулювання розвитку системи підготовки кадрів, покращення менеджменту (Швейцарія, США, Сінгапур, Німеччина, Фінляндія). Натомість, конкурентні позиції України дотепер залишаються недостатньо високими для забезпечення реалізації інноваційного сценарію розвитку економіки, про що свідчать наведені дані.

Водночас слід зазначити, що трансформаційні зрушення у структурі виробництва зумовлюють формування принципово нової моделі зайнятості – інноваційної, яка характеризується зміною характеру праці, трансформацією змісту соціально-трудова відносин, типів та форм зайнятості, тощо. Поступова технологізація суспільства на основі використання інноваційних технологій сприяє створенню робочих місць нової якості, зростанню попиту на кваліфікованих спеціалістів-універсалів, що мають навички підприємницької та управлінської діяльності.

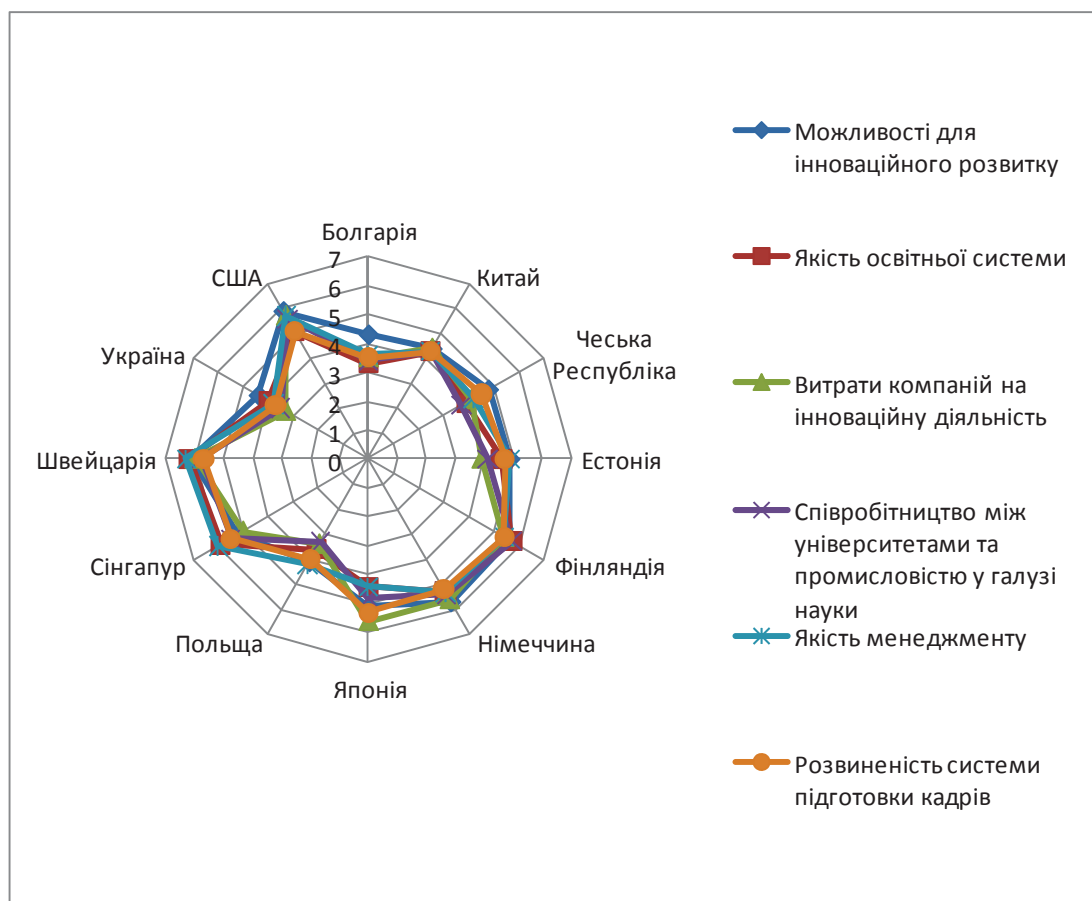

Рисунок 1 – Міжнародні порівняння індикаторів економічного розвитку країн (у контексті реалізації інноваційних чинників розвитку)

Джерело: систематизовано та побудовано автором з використанням джерела [15].

Важливими передумовами розвитку інноваційної моделі зайнятості виступають, на думку Л.В. Санкової, трансформація предметів, засобів і результатів праці у більш інтелектуальноємні та інформаційноємні, що забезпечують: зростання продуктивності праці та можливість генерування новацій у процесі праці; еволюцію суб'єктів праці та перетворення творчої діяльності і новаторства у головний чинник прогресу; соціалізацію власності та капіталу, що стимулює інноваційну поведінку; зміщення акцентів до відтворення інтелектуального потенціалу; формування нового типу суспільного споживання, способу життя; динамічність економічного середовища, яке зумовлює появу нових трудових практик [12].

Макроекономічна нестабільність, реалії сучасної економічної ситуації в Україні обумовлюють недостатнього ефективного використання інноваційного потенціалу. Значно посилюються ризики, пов'язані з неефективною реструктуризацією економіки; невисокою ефективністю національної інноваційної системи; обмеженими можливостями фінансування науки та розвитку інфраструктури інноваційного розвитку. Ринок науково-технічної продукції поступово звужується внаслідок скорочення попиту на інноваційні розробки через низьку платоспроможність вітчизняних споживачів.

Згідно з результатами обстеження інноваційної діяльності промислових підприємств, основним напрямом інноваційної діяльності та інноваційних витрат для виробників послуг з технологічними інноваціями було придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, а також організація тренінгів та навчальної підготовки

для інноваційної діяльності. У 2015 р. інноваційною діяльністю займалося 17,3% із загальної кількості промислових підприємств із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше. При цьому інновації впроваджували 87,7% підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, з них інноваційні види продукції – 57,3%, нові технологічні процеси – 55,3% [6].

Готовність до освоєння та поширення інновацій (з позицій держави та суспільства (населення) також виступає одним з найважливіших компонентів процесу реалізації інноваційних перспектив розвитку суспільства. При цьому не лише особистісні риси людини (креативний, творчий підхід до вирішення виробничих завдань, новаторство) забезпечують готовність до сприйняття інновацій. Сприйнятливість до інновацій може бути характерна кожній особистості суб'єктивно, однак готовність до участі в інноваційній діяльності залежить від об'єктивних чинників, пов'язаних з наявністю розвиненого інноваційного середовища, мотивацією до участі в інноваційній діяльності. Можливості формування та реалізації інноваційного потенціалу суспільства, згідно точці зору Л. Волик, залежать від створення т. зв. „критичної маси” особистостей, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знання. При цьому автор справедливо зазначає, що сприйнятливість до нового, інноваційного мислення формуються у ранньому віці людини, тоді як професійна зорієнтованість на інноваційну діяльність, рівень сформованості інноваційної поведінки набуваються у процесі освіти та подальшої професійної діяльності [1].

Ступінь готовності до сприйняття інновацій залежить, передусім, від усвідомлення ролі інноваційних технологій у суспільному прогресі, наявності знань, навичок та умінь, спрямованих на створення та поширення інновацій, а також здатності творчо підходити до вирішення завдань.

Однак серед найбільш серйозних викликів реалізації інноваційних чинників розвитку ринку праці в умовах трансформаційних змін необхідно зазначити недостатню високу готовність населення до сприйняття інновацій. За даними соціологічного моніторингу „Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін”, менше половини населення країни вважає інноваційну культуру властивою українським громадянам (44,4%), відзначає творче ставлення до роботи (45,3%), зацікавленість у змістовній роботі, з елементами творчості, готовність упроваджувати інновації (47,3%) [10]. Це свідчить про існування значних ризиків реалізації інноваційного сценарію розвитку в Україні, пов'язаних із звуженням можливостей розвитку інноваційної моделі зайнятості.

Можливості розвитку інноваційних видів зайнятості навіть у високотехнологічних секторах економіки можуть звужуватися за умов збереження значної частки рутинних, жорстко уніфікованих операцій. Враховуючи значне поширення інформаційних технологій в результаті економічного розвитку, В.М. Глушков зазначав, що для попередніх етапів суспільного розвитку було характерним створення умов для механізації механістичних операцій, що систематично повторювалися, тоді як сучасний етап розвитку спрямований на забезпечення механізації рутинних розумових операцій [4]. Відповідно, не тільки освітньо-професійний склад зайнятого населення, але й характер праці (монотонність/немонотонність, креативність/жорстко регламентоване виконання операцій) виступають важливими передумовами реалізації інноваційних чинників розвитку ринку праці. Суттєвим чином на розвиток національного ринку праці також впливають інституційні чинники, пов'язані з розвиненістю нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку економіки, розвитком інфраструктури,

стимулюванням підвищення інноваційної активності бізнесу з боку держави. Трансформаційні зміни передбачають забезпечення структурну перебудову економіки на основі збалансованого розвитку „локомотивів” розвитку інновацій (високотехнологічних та знанневоємних секторів економіки), та інших секторів економіки, що створюють умови для їх стабільного розвитку. Це обумовлює необхідність забезпечення умов для реалізації інноваційних чинників розвитку ринку праці на основі поширення безперервної освіти „упродовж життя”, стимулювання роботодавців та працівників до систематичного підвищення кваліфікації кадрів, збалансування розвитку ринку праці та системи освіти з метою підвищення конкурентоспроможності робочої сили.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Викладене у статті дозволяє констатувати, що в сучасних умовах посилюється значення інноваційних компонентів розвитку не тільки економіки, але й людських ресурсів. Водночас можливості реалізації інноваційних чинників розвитку ринку праці в Україні значно обмежені недостатньою ефективністю структурних реформ в економіці, невисоким рівнем інноваційної активності підприємств, неготовністю населення та суспільства загалом до сприйняття, освоєння та поширення інновацій. Усе це актуалізує питання подальших досліджень, пов'язаних з визначенням резервів реалізації інноваційних чинників розвитку ринку праці в Україні та в світі.

Список літератури

1. Волик Л. Інноваційне навчання студентів педагогічних вишів: тезаурус, обриси, приклади [Текст] / Л. Волик // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Випуск 11. – С. 90–91.
2. Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання : монографія [Текст] / А. І. Ігнатюк. – К. : ННЦ "Ін-т аграр. економіки", 2010. – 465 с.
3. Герасимчук В. І. Проблеми трансформації зайнятості і розвитку ринку праці України (методологія, аналіз, шляхи вдосконалення) [Текст] / В. І. Герасимчук. – НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К. :ТОВ „ПРИНТ ЕКСПРЕС”, 2001. – 503 с.
4. Глушков В.М. Основы безбумажной информатики [Текст] / В.М. Глушков. – М.: Наука, 1982. – 552 с.
5. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки [Текст] / О. А. Грішнова. – К. : "Знання", 2001. – 254 с.
6. Експрес-випуск «Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2015 році» (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) № № 99/0/05.Звн-16 від 14.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/06/138w.zip>
7. Інноваційна праця : діагностика проблем, важелі активізації : монографія [Текст] / М.В. Семикіна, С.Р. Пасека та ін. / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М.В. Семикіної. – Черкаси: Видавництво «МАКЛІАУТ», 2012. – 320 с.
8. Левченко О.М. Професіональний потенціал: регуляторні механізми інноваційного розвитку: [монографія] [Текст] / О.М. Левченко. – Кіровоград: КОД, 2009. – 375 с.
9. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект [Текст] : колективна монографія [Текст] / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи, 2015. – 356 с.
10. Петрушина Т.В. Соціокультурний потенціал інноваційного розвитку українського суспільства [Текст] // Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг /За ред. д.е.н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2013. – 566 с.
11. Петюх В. М. Ринок праці [Текст] : навч. посіб. [Текст] / В. М. Петюх. – К. : КНЕУ, 1999. – 288 с.
12. Санкова Л.В. Развитие занятости инновационного типа: проблемы и перспективы [Електронний варіант]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_EN_2008/Economics/31171.doc.htm.
13. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія [Текст] / за наук. ред. А.М. Колота. – К.: КНЕУ, 2012. – С. 361–382.
14. Управління змінами в умовах інноваційного розвитку: кол. монографія [Текст] / І.Л. Петрова, Г.В. Макаркина, І.В. Терон та ін.; за наук. ред. проф. Петрової І.Л. – К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 268 с.

15. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.weforum.org>

References

1. Volyk, L. (2013). Innovatsiyne navchannya studentiv pedahohichnykh vyshiv: tezaurus, obrysy, pryklady [Innovative education of students of pedagogical educational institutions: thesaurus, description, patterns]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti. - The origins of pedagogical skills, Vol.11*, 90-91 [in Ukrainian].
2. Ihnatiuk, A.I. (2010). *Haluzevi rynky: teoriia, praktyka, napriamy rehuliuвання [Industry Markets: Theory, Practice, directions of regulation]*. K.: NNTs "In-t ahrar. ekonomiky" [in Ukrainian].
3. Gerasymchuk, V.I. (2001). *Problemy transformaciyi zajnyatosti i rozvytku rynku praci Ukrayiny (metodologiya, analiz, shlyaxy vdoskonalennya [Problems of the employment transformation and Ukrainian labour market development (methodology, analysis, ways of improvement)]*. K.:TOV "PRINT EXPRESS [in Ukrainian].
4. Glushkov, V.M. (1982). *Osnovy bezbumazhnoj informatiki [Main principles of non-paper informatics]*. M.: Nauka [in Russian].
5. Hrishnova, O.A. (2001). *Liudskiy kapital: formuvannya v systemi osvity i profesiinoyi pidhotovky [Human capital: formation in education and training]*. K.: "Znannia" [in Ukrainian].
6. Ekspres-vypusk „Innovacijna diyal'nist promyslovyh pidpryyemstv u 2015 roci” (bez urahuvannya tymchasovo okupovanoj terytoriyi Avtonomnoyi Respubliky Krym, m. Sevastopolya ta chastyny zony provedennoyi antyterrorystychnoyi operaciyi) [Innovative activity of industrial enterprises in 2015 (without temporary occupied territories of Antinomian Republic of Crimea, Sevastopol and part of the zone of ATO)]. (2015). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/06/138w.zip> [in Ukrainian].
7. Semykina, M.V., & Pasieka, S.R. (2012). *Innovative work: diagnosis of problems and activating levers*. M.V. Semykina (Ed.). Cherkasy: Vydavnytstvo «MAKLAUT».
8. Levchenko, O.M. (2009). *Profesionalnyi potentsial: rehuliatorni mekhanizmy innovatsiinoho rozvytku [Professional capacity: the regulatory mechanisms of innovative development]*. Kirovohrad: KOD [in Ukrainian].
9. Libanova, E.M. (Eds.). (2015). *Human development in Ukraine. Modernisation of social policy: a regional perspective*. K.: In-t demohrafii ta sots. doslidzh. im. M.V. Ptukhy.
10. Petrushyna, T.V. (2014). *Social and cultural potential of innovative development of Ukrainian society. Ukrainian society 1992-2013. Modern situation and dynamics of changes. Sociology Monitoring*. V. Vorona, M. Shulha (Ed.). K.: Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy.
11. Petiukh, V.M. (1999). *Rynok pratsi [Labor market]*. K.: KNEU [in Ukrainian].
12. Sankova, L.V. (2008). Razvitie zanjatosti innovacionnogo tipa: problemy i perspektivy [Development of employment of innovative type: problems and prospects]. *rusnauka.com*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/12_EN_2008/Economics/31171.doc.htm [in Russian].
13. Kolot, A.M. (Eds.). (2012). *Social Responsibility: Theory and Practice Development*. K.: KNEU.
14. Petrova, I.L., Makarkyna, H.V., & Teron, I.V. (2012). *Change Management in terms of innovative development*. I.L. Petrova (Ed.). K.: VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «KROK».
15. The Global Competitiveness Report (2016–2017). *weforum.org*. Retrieved from <http://http://www.weforum.org> [in English].

Vladyslav Chuvardynskyi, Postgraduate

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Innovative Factors of Labour Market Development Under Conditions of Transformation Changes

The problems of realization of innovative factors of labour market development and definition of the specific features of its existence remain most important for modern researches and investigations. Until now the most serious problems of provision of competitiveness growth of Ukrainian economy are the lack of skills and competencies of labour force, non-adequate quality of management, low readiness of population and society to innovative changes due to not sufficient level of labour force competitiveness. That's why it's necessary to define most appropriate ways of the improvement situation in the sphere of labour potential using. The article is to deepen the approaches to definition of innovative factors of labour market development, to define most problematic factors for improvement of competitiveness of national economy (in context of the improvement of human resource using).

The author had analyzed the main preconditions of the development of the innovative model of employment concerning the significant changes of labour character, transformation of the content of social and labour relations, types and forms of employment. It was defined the main risks and challenges for development of labour market on innovative basis, and main ways of the realization of innovative factors of its development were elaborated.

It has been proven in the article that the possibilities of the transition to innovative model (pattern) of employment are significantly limited, since legislative basis for implementation of innovative state policy is not sufficient as well as readiness society to transformation changes. That's why the prospects for further research foresee the necessity to mobilizing reserves for development of labour market in innovative way.

innovative factors of labour market development, readiness to innovations, innovation model of employment, transformation changes.

Одержано (Received) 03.11.2016

Прорецензовано (Reviewed) 24.11.2016

Прийнято до друку (Approved) 28.11.2016